

PRZEWODNIK DO BADAŃ GENEALOGICZNYCH NA WOŁYNIU

Opracowanie: Sophia Bodenheimer, Günter Hagenau, Irene Kopetzke

- Stan na dzień 14 marca 2002 r. -

Przewodnik ma za zadanie pomóc zainteresowanym w odnalezieniu informacji o ich przodkach żyjących na Wołyniu. Nie wszystkie z przytoczonych źródeł sprawdziliśmy z autopsji, jednak dane o nich zaczerpnęliśmy od doświadczonych badaczy. Praca ta nie rości sobie pretensji do kompletności, będzie natomiast regularnie uzupełniana i ewentualnie korygowana. Liczymy w tym przypadku na współpracę innych badaczy, których wszelkie uwagi będą uwzględniane. Aktualizowana na bieżąco wersja przewodnika jest dostępna w Internecie pod adresem <http://www.wolhynien.de/guide.pdf>. Osoba, z którą można kontaktować się w sprawie uzupełnień i nowych propozycji jest

Irene Kopetzke, Retgendorfer Weg 19, D - 19067 Cambs, tel. (03866) 492626, e-mail: kopetzke@uni.de

Do współpracy zapraszamy badaczy, gotowych do pomocy lub włączenia się osobiście w poszukiwania źródłowe, specjalizujących się w określonych dziedzinach wiedzy, posiadających odpowiednią literaturę, mieszkających w pobliżu archiwum lub znających potrzebne języki.

1. ARCHIWA w Niemczech

1.1 Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, Finkensteinallee 63

W archiwum tym zgromadzone są zasoby Centralnego Biura Imigracyjnego (EWZ – Einwandererzentralstelle), które do 1994 r. znajdowały się w podlegającym administracji USA Berlin Document Center. Stanowią one prawdziwą skarbnicę dla tych, których niemieccy przodkowie naturalizowali się w Rzeszy Niemieckiej w latach 1939–1945. Archiwum przechowuje akta ponad dwóch milionów osób.

Bundesarchiv
Postfach 450569
D - 12175 Berlin
Tel.: +49 – 18 88 77 70-0
Fax: +49 – 18 88 77 70-111
e-mail: koblenz@barch.bund.de
<http://www.bundesarchiv.de>

1.1.1 Zasób

Imigrantami byli tzw. volksdeutsche, którzy w latach 1939–1945 przybywali przeważnie z Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Obozy przejściowe dla nich znajdowały się m.in. w Chełmie Żarskim, Łodzi i Chojnowie (na Śląsku). Dokumentacja przesiąknięta jest jednak ideologią narodowosocjalistyczną, wnioskodawcy musieli bowiem udowodnić, że nie byli Żydami. Dążąc do wykazania pochodzenia niemieckiego podawali szczegóły o sobie i swoich przodkach, które w części przedstawiają wartościowe informacje dla genealogów, ale należy podchodzić do nich z ostrożnością, bo zdarzają się błędne dane. W 1945 r. dużą część akt zarekwirowali alianci, niemal 80 tysięcy tek zaginęło lub zostało spalonych, zachowaną resztę zmikrofilmowano na ok. ośmiu tysiącach rolek.

1.1.2 Kto jest uprawniony do przeglądania zasobu?

Osoby pragnące uzyskać dostęp do akt otrzymują regulamin korzystania z materiałów archiwalnych w Bundesarchiv. Wynika z niego, że zapoznanie się z odpowiednimi źródłami jest możliwe tylko wówczas gdy:

- stwierdzi się, że osoba, której dotyczy kwerenda, zmarła co najmniej przed 30 laty (jeśli nie można ustalić daty śmierci, okres ochronny kończy się po 110 latach od daty urodzenia tejże osoby)
- można skrócić ten okres – stosownie do §5 (5) prawa archiwalnego – po przedłożeniu zgody osoby, której dotyczą poszukiwania
- jeśli upłynęło mniej niż 30 lat od śmierci, wymagane jest przedłożenie zgody najbliższej rodziny (małżonka lub jednego z dzieci), o ile samemu nie należy się do kręgu tych osób.

1.1.3 Wymagane dokumenty

- złożenie wniosku o korzystanie z zasobów archiwum
- wniosek taki należy wypełnić również w przypadku, jeśli osobiście nie będzie się przeglądać akt, lecz powierzy się kwerendę pracownikowi archiwum. O wniosek można poprosić w Bundesarchiv pisemnie lub telefonicznie. Jako cel wykorzystania należy wpisać „badania genealogiczne”
- dokument tożsamości wnioskodawcy (lub jego kopia przy przesyłanych wnioskach zlecających poszukiwania)
- możliwie najdokładniejsze dane poszukiwanych osób (nazwisko, ewentualnie nazwisko rodowe, wszystkie imiona, data i miejsce urodzenia)
- ewentualnie kopia aktu zgonu.

1.1.4 Czego można oczekiwać?

Akta zawierają najczęściej:

- **wniosek o naturalizację**
 - dla głowy rodziny, małżonki i nieletnich dzieci – a w nim dane o pochodzeniu, uczęszczaniu do szkół, służbie wojskowej, dotychczasowych miejscach zamieszkania, krewnych w Rzeszy itd.
- **stwierdzenie pochodzenia niemieckiego**
rodzaj drzewa genealogicznego z procentowym obliczeniem pochodzenia niemieckiego
- **dane osobowe**
data i miejsce urodzenia wnioskodawcy oraz jego małżonki i dzieci, zawierają poza tym wiadomości o rodzicach małżonków
- **świadcstwo zdrowia**
orzeczenie lekarskie (wywiad lekarski, szczepienia, waga etc.)
- **dane o rodzinie**
informacja o liczebności rodziny, nazwiska i miejsce pobytu rodzeństwa wnioskodawcy i jego żony, często z fotografiami
- **ewidencja stanu majątkowego, poziom wykształcenia**
wykształcenie ogólne i zawodowe oraz inna zdobyta wiedza, dotychczasowa działalność zawodowa, dane o majątku, posiadaniu ziemi itd.
- **wyniki badań zdrowia i dziedzicznych obciążeń biologicznych**
zawierają opinię biegłego
- **odpis aktu naturalizacyjnego**
- do niektórych dokumentów dołączony jest **napisany własnoręcznie życiorys!**

1.1.5 Opłaty

Opłat nie pobiera się od osób samodzielnie korzystających z archiwum. Zlecając kwerendę, obowiązuje cena 15,34 EUR za pół godziny pracy, do tego koszt kopii i porto. Jeśli mieszka się poza Berlinem i poszukuje jedynie pojedynczych akt, korzystniej jest zlecić przesłanie ich kopii.

1.1.6 Informacje o zasobach Centralnego Biura Imigracyjnego w Internecie

Linki z adresu internetowego www.wolhynien.de/links.htm prowadzą najczęściej do anglojęzycznych stron; pośród nich jest także baza online, która obejmuje już część nazwisk imigrantów z zasobu Centralnego Biura Imigracyjnego.

1.1.7 Indeks dla Galicji

Kolejną bazą jest indeks Niemców, którzy napłynęli z Galicji. Zawiera on także nazwiska i inne dane o niemieckich przybyszach z zachodniego Wołynia. W zamierzeniu indeks ma być co miesiąc uzupełniany: http://www.galizien-online.de/genweb/resettl_genweb.html.

1.2 Bundesarchiv – Lastenausgleichsarchiv w Bayreuth

Znajdują się w nim m.in. akta administracji zajmującej się podatkiem wyrównawczym na pokrycie szkód wojennych, czyli – jak sformułowano to na stronie internetowej archiwum – ustalaniem jednostkowych wartości szkód na obszarach wypędzeń i wysiedleń, poza tym zgromadzona jest tu powstała w latach pięćdziesiątych XX w. Dokumentacja Wschodnia. We wnioskach dotyczących podatków wyrównawczych znajduje się nazwisko i miejscowość lub region, którego dotyczą. Jeśli uda się odnaleźć nazwisko poszukiwanej osoby, otrzymuje się powiadomienie i następnie – posiadając wymagane uprawnienia (zob. wyżej) – można zamówić kopie akt. Dokumenty można przejrzeć także osobiście w archiwum w Bayreuth. Zbiory Dokumentacji Wschodniej udostępniane są bez specjalnych ograniczeń.

Bundesarchiv – Lastenausgleichsarchiv
Postfach 5025
D - 95424 Bayreuth
Tel.: +49 (9 21) 4 60 1-0
Fax: +49 (9 21) 4 60 1-111
e-mail: koblenz@barch.bund.de

1.3 Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem

Tajne Archiwum Państwowe jest centralnym archiwum byłego państwa pruskiego. Do tego dochodzą zasoby akt dawnych prowincji pruskich. Dokładniejsze dane o archiwum znajdują się także na stronie internetowej <http://www.genealogy.net/gene/vereine/VFFOW/vffow.htm>. Zasoby interesujące dla badaczy Wołynia to: pojedyncze spisy osób naturalizowanych w Prusach w latach 1922–1929 i imigrantów z Rosji z lat 1905–1921, miesięczne listy naturalizowanych w Prusach za okres lipiec–grudzień 1925, wykazy obywateli z lat 1924–1934. Równie ciekawe, choć z czasów sprzed przybycia Niemców na Wołyń, są przechowywane w Geheimes Staatsarchiv tabele prestacyjne (wykazy podatków chłopów w domenach królewskich sprzed 1806 r., i z lat 1819–1850).

Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz
Archivstrasse 12–14
D - 14195 Berlin (Dahlem)
Tel.: +49 (30) 83901-00 (pośrednictwo)
Fax: +49 (30) 83901-180
<http://www.gsta.spk-berlin.de/>

2. BIURA POSZUKIWAŃ ZAGINIONYCH

2.1 HOK (Heimatortskartei) Stuttgart – kościelne biuro poszukiwań

Biura te działają na polecenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych pod opieką prawną kościelnych związków opieki społecznej i zajmują się m.in. „poszukiwaniem zaginionych osób cywilnych z obszarów wypędzeń, na podstawie wniosków członków rodziny”. Bazę wyjściową stanowią dane o mieszkańcach z dnia 1 września 1939 r. Aby otrzymać informację, należy podać miejsce zamieszkania poszukiwanej osoby w powyższym dniu. Biuro, w zależności od wyników poszukiwań, może poinformować także o osobach noszących to samo nazwisko lub innych mieszkańcach gminy, którzy mogliby służyć swoją wiedzą. Należy przy tym oczywiście zapytać wybrane osoby o zgodę na przekazanie ich adresu. Nadsyłane do biura poszukiwań listy kieruje się także do innych instytucji. Biuro w Stuttgarcie zajmuje się terenami m.in. Europy Północno- i Południowo-Wschodniej, przesiedleńcami ze Wschodu oraz Niemcami z „Kraju Warty” i Generalnego Gubernatorstwa. We wniosku należy podać możliwie najbardziej szczegółowe dane. Trzeba liczyć się z dłuższym okresem oczekiwania na opracowanie wniosku. Obowiązuje opłata 15,34 EUR za pół godziny pracy, do tego porto itd.

Kirchlicher Suchdienst
Rosenbergstraße 50
D - 70176 Stuttgart 1
Tel.: +49 (7 11) 6 36 80 04
Fax: +49 (7 11) 6 36 80 07

2.2 Niemiecki Czerwony Krzyż

Biuro poszukiwań osób zaginionych Niemieckiego Czerwonego Krzyża w Hamburgu pomaga w poszukiwaniach świadków i osób, z którymi został przerwany kontakt np. z powodu wydarzeń drugiej wojny światowej lub wysiedlenia do Niemiec. Instytucja ta świadczy swoje usługi bezpłatnie. Odpowiedni formularz zamawia się w Hamburgu, ale także bez niego można poprosić o przeprowadzenie poszukiwania. Należy oczywiście podać jak najbardziej dokładne dane poszukiwanych osób.

Deutsches Rotes Kreuz
Suchdienst Hamburg – Familienzusammenführung
Amandastr. 72–74
D - 20357 Hamburg
Tel.: +49 (40) 43202-0
Fax: +49 (40) 43202-200
e-mail: DRK-Suchdienst-Hamburg@drk-sdhh.de
<http://drk.de/suchdienst/index.html>

Monachijskie biuro poszukiwań osób zaginionych Niemieckiego Czerwonego Krzyża pomaga m.in. w ustaleniu losów jeńców wojskowych i cywilnych, również z obozów sowieckich (obozy NKWD), a także usiłuje odnaleźć osoby popadłe niewolę, internowane lub aresztowane ze względów politycznych.

Deutsches Rotes Kreuz
Generalsekretariat – Suchdienst München
Chiemgaustraße 109
D - 81549 München
Tel.: +49 (89) 680773-0
Fax: +49 (89) 68074592
e-mail: info@drk-suchdienst.org

2.3 Rosyjskie biura poszukiwań zaginionych

Archiwa rosyjskie udostępniły dotychczas Niemieckiemu Czerwonemu Krzyżowi tylko część przechowywanych tam akt odnoszących się do więźniów wojskowych i cywilnych, aresztowanych przez tajną policję lub deportowanych. Od czasu odtajnienia archiwów rosyjskich, można także za pośrednictwem różnych organizacji zlecić na miejscu kwerendę, aby – na ile to możliwe – wyjaśnić los członków własnej rodziny.

2.3.1 Общество „Мемориал” – Stowarzyszenie „Memorial” – Jest to międzynarodowe stowarzyszenie zajmujące się historią, prawami człowieka oraz opieką społeczną

Wnioskami zlecającymi poszukiwanie osób zajmuje się filia stowarzyszenia „Memorial Krasnojarsk”. W piśmie należy podać szczegółowe dane poszukiwanej osoby: nazwisko, datę i miejsce urodzenia, kiedy i gdzie została aresztowana albo wzięta do niewoli, do którego obozu, ostatnie znane miejsce pobytu itd. Zapytania można składać także za pośrednictwem poczty elektronicznej. Akceptowane języki: rosyjski, ukraiński, polski, czeski, angielski, niemiecki. Stowarzyszenie „Memorial” za usługi nie pobiera opłat.

Красноярское общество “Мемориал”
Проспект Мира, 3
660049, Красноярск – 49
РОССИЯ
Tel.: +7 (391 2) 21-34-02, 34-20-01
Fax: +7 (391 2) 23-58-95
e-mail: memorial@maxsoft.ru
<http://www.memo.ru>

2.3.2 Biuro poszukiwań osób zaginionych Ligi Przyjaźni Rosyjsko-Niemieckiej w Moskwie

Po skierowaniu wniosku o przeprowadzenie poszukiwania (najlepiej faksem), biuro prześle kwestionariusz, w którym należy podać niezbędne dane poszukiwanej osoby. Korespondencję można prowadzić po niemiecku. Na konto wspomagające Ligę trzeba dokonać wpłaty w wysokości 30 EUR. Po wykonaniu kwerendy w dostępnych archiwach, zostanie przesłana wiadomość o jej wynikach. Za uwierzytelnione kopie akt należy zapłacić 155 EUR, dodatkowe 50 EUR kosztuje przesłanie uwierzytelnionego ich tłumaczenia (dane odnośnie do cen mogą ulec zmianie).

Лига Русско-Немецкой Дружбы
Улица Маросейка 7/8 - 27, а/я 190
101000, МОСКВА
РОССИЯ
Tel.: +7 (095) 206 81 39
Fax: +7 (095) 206 84 67
e-mail: suchreferat.moskau@telsycom.ru

3. OŚRODKI NAUKOWO-BADAWCZE

Warto przypomnieć, że po pierwszej wojnie światowej rosyjska gubernia wołyńska została podzielona: jedna część przypadła Polsce, druga – Związkowi Sowieckiemu. W latach 1921–1939 Wołyń Zachodni z Włodzimierzem¹, Łuckiem² i Równem³ należał do Polski, w 1939 r. cały obszar Wołynia znalazł się w granicach Związku Sowieckiego. W myśl układu ryskiego z 1920 r. archiwalia „polskiego

¹ Volodymyr (ukr.) Vladimir (ros.)

² Luc'k (ukr.) Luck (ros.)

³ Rivne (ukr.) Rovno (ros.)

Wołynia” przewieziono do Warszawy, a po drugiej wojnie światowej przekazano je częściowo z powrotem odpowiednim regionom.

Była gubernia wołyńska leży dzisiaj na obszarze państwa ukraińskiego, trudno zatem ustalić, gdzie znajdują się archiwalia. Odpowiednio do przeprowadzonego podziału tych ziem, po drugiej wojnie światowej w Niemczech zaczęły rozwijać się różne związki i ośrodki badawcze zajmujące się Wołyniem.

3.1 Wołyński Związek Historyczny

Założony w 1975 r. Wołyński Związek Historyczny nie jest stowarzyszeniem genealogicznym, lecz instytucją skupiającą się na systematycznym opracowywaniu historii Niemców z Wołynia. Zajmuje się on szeroką pracą dokumentacyjną, badaniami naukowymi i publicystyką. Związek wydaje własne czasopismo „Wolhynische Hefte”. W zeszytach tych zamieszczono m.in. niektóre wykazy mieszkańców i plany wsi, przeważnie z Wołynia Zachodniego. W Związku można nabyć spis treści zeszytów w cenie 2,50 EUR (jest on dostępny także w Internecie pod adresem <http://www.wolhynien.de/table.htm>). Instytucja ta dysponuje również innymi publikacjami oraz mapą całego Wołynia w skali 1:400.000 (por. 8.1).

Historischer Verein Wolhynien e.V.
1.Vorsitzender Herr Nikolaus Arndt
Weg am Fuchsstück 2
D - 97353 Wiesentheid
Tel.: +49 (9383) 1266
Fax: +48 (9383) 6110
E-mail: Nikolaus.Arndt@t-online.de

3.2 Zakład Genealogii Polski Środkowej i Wołynia Ośrodka Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu w Dortmundzie

Zakład ten istnieje od 1991 r. i jest związany z archiwum o tej samej nazwie w Mönchengladbach. Informacje o jego pracach za lata 1991–1993 można przeczytać na stronie internetowej <http://german.rootsweb.com/privat/kd.kreplin/fome/smpol.html>. Kierownik Zakładu, Edmund Effenberger, nie przyjmuje wniosków o kwerendy, chcąc zaś osobiście odwiedzić tę instytucję, należy wcześniej uzgodnić termin. Niestety nie ma dokładnych danych o przechowywanych tam materiałach.

Studienstelle Familienforschung Mittelpolen und Wolhynien
Leiter Edmund Effenberger
Holbeinstr.26
D - 41751 Viersen
Tel.: +49 (2162) 58844

3.3 Archiwum Ojczyźniane Niemców z Polski Środkowej i Wołynia

Główny zbiór materiałów o Niemcach z Polski Środkowej (i polskiego Wołynia). Archiwum powstało dzięki wsparciu osób prywatnych i przekazaniu spuścizn. Znajdują się tu obszerne zbiory dokumentacyjne oraz biblioteka z ok. 11.000 eksponatów (włączając archiwa ikonograficzne i kartograficzne), jednak niewiele materiałów dotyczy Wołynia. Opiekunem archiwum jest Wspólnota Ojczyźniana Niemców z Łódzkiego Okręgu Przemysłowego. Więcej informacji o jego zasobie na stronie internetowej <http://www.wolhynien.de/archiv.htm>.

Heimataarchiv der Deutschen aus Mittelpolen und Wolhynien
Platz der Republik
Leiter: Edmund Effenberger
D - 41065 Mönchengladbach
Tel.: +49 (2162) 58844

3.4 Instytut Johanna Gottfrieda Herdera w Marburgu

Jedna z centralnych instytucji niemieckich zajmujących się badaniami historii Europy Środkowo-Wschodniej, zaopatrzona w zasobną bibliotekę, archiwum ikonograficzne, zbiory dokumentacyjne, kartograficzne itd. Dla zainteresowanych Wołyniem szczególnie ważne są źródła odnoszące się do:

- **niemieckich osad (polskiego) Wołynia z 1926 r.:** materiały inwentaryzujące niemieckie osady na Wołyniu w granicach ówczesnego państwa polskiego. Objętość: 1 konwolut, ok. 0,10 m.b., ponadto fotografie (w archiwum ikonograficznym Instytutu). Literatura: Hans Frh. von Rosen: *Wolhynienfahrt 1926*, Siegen 1982 (81 s., 3 mapy, 4 il.)
- **zbiór Paula Jendrike:** materiały jednej z ankiet przeprowadzonej po drugiej wojnie światowej wśród nauczycieli niemieckich w Polsce, w której proszono o wypełnienie przygotowanych kwestionariuszy. Znalazły się tu informacje o życiorysach, przebiegu pracy i sytuacji w

poszczególnych miejscowościach szkolnych. W sumie 20 segregatorów, zawierających dane o ponad tysiącu osób. Objętość: 4 m.b.; pośród nich są także segregatory dotyczące Wołynia⁴.

Johann-Gottfried-Herder-Institut
Gisonenweg 5-7
D - 35037 Marburg
Tel. +49 (6421) 184-0, zbiory dokumentacyjne (6421) 184-140
e-mail: woerster@mail.uni-marburg.de
<http://www.uni-marburg.de/herder-institut/>

3.5 Forschungsstellen der Arbeitsgemeinschaft ostdeutscher Familienforscher e.V. (Ośrodki badawcze grup badaczy genealogii Niemców ze Wschodu) – AgoFF – <http://www.genealogienetz.de/gene/vereine/AGoFF/AGoFF-d.html>

3.5.1 Ośrodek Polski Środkowej / polskiego Wołynia

Mario Seifert posiada m.in. bazę nazwisk, z której, na życzenie i za niewielką opłatą pokrywającą koszty manipulacyjne, sporządza wydruki. Dane w bazie pochodzą zarówno z ksiąg kościelnych, jak i od badaczy nadsyłających informacje do Ośrodka. Niestety brakuje opisów źródeł.

Forschungsstelle Mittelpolen / Polnisch Wolhynien
Mario Seifert
Hessestraße 16
D - 14469 Potsdam
Tel.: +49 (3 31) 29 58 35
e-mail: Marioseifert@t-online.de

3.5.2 Ośrodek Badań nad Niemcami Rosyjskimi

Pani Wenzke objęła ośrodek w 2000 r. Według jej wypowiedzi nie posiada ona jeszcze – poza wykazami adresowymi parafii ewangelicko-luterańskich w Rosji – innych źródeł interesujących dla badaczy dziejów Wołynia.

Forschungsstelle für Russlanddeutsche – Frau Ursula Wenzke
Wartbergstraße 2
D - 39110 Magdeburg
Tel.: +49 (3 91) 739 26 45
e-mail: ursula.wenzke@gmx.de

3.6 Society for German Genealogy in Eastern Europe (SGGEE)

Towarzystwo Niemieckich Badań Genealogicznych w Europie Wschodniej. Założona w Kanadzie w 1998 r. organizacja zajmująca się badaniami nad Wołyniem i Polską Kongresową. Na jej stronie internetowej zamieszczono m.in. wykaz numerów mikrofilmów ze zbiorów mormonów dotyczących Wołynia, Podola i Kijowa (por. 6.1.), wskazówki do odczytywania rosyjskich i polskich wpisów w księgach kościelnych, forum dyskusyjne i wiele innych. Towarzystwo rozsyła co kwartał informacje do swoich członków oraz prowadzi własną listę dyskusyjną (w jęz. angielskim). Wypisy z ksiąg kościelnych (przeważnie z Polski Środkowej) wprowadzane są do stale rosnącej bazy komputerowej.

Society for German Genealogy in Eastern Europe – SGGEE
Box 905 Station „M”
Calgary, AB
Canada T2P 2J3
e-mail: contact@sggee.org
<http://www.sggee.org/>

3.7 Inne amerykańskie związki genealogiczne

American Historical Society of Germans from Russia – Amerykańskie Stowarzyszenie Historyczne Niemców Rosyjskich; GRHS (Germans from Russia Heritage Society) – Stowarzyszenie na rzecz Dziedzictwa Kulturowego Niemców Rosyjskich; EEGS (East European Genealogical Society) – Związek Wschodnioeuropejskich Badań Genealogicznych; FEEFHS (The Federation of East European Family History Societies) – Federacja Stowarzyszeń Wschodnioeuropejskich Badań Genealogicznych).

Ich wykaz wraz adresami internetowymi umieszczono na stronie <http://www.wolhynien.de/links2.htm>.

⁴ Peter Wörster: Die „Sammlung Jendrike” im Archiv des Herder-Instituts zu Marburg, w: Beiträge zur deutsch-polnischen Nachbarschaft. Festschrift für Richard Breyer zum 75. Geburtstag, hrsg. von Csaba János Kenéz, Helmut Neubach, Joachim Rogall. Berlin; Bonn 1992, s. 152–158.

3.8 Wandering Volhynians

Pod tym tytułem co kwartał publikowano nowe informacje (w jęz. angielskim) dotyczące badań genealogicznych oraz historii Niemców z Wołynia i Polski Kongresowej, a także ukazały się mapy tych ziem. Wydawcą był Ewald Wuschke, jednak działalność ta została zawieszona. Więcej informacji na stronie internetowej <http://www.feefhs.org/ca/frg-wv.html>, która niestety nie jest aktualizowana. Figuruje tam osoba odpowiedzialna za kontakty z Europą, nie pełni już tej funkcji. Kanadyjczyk Jerry Frank na stronie <http://www.feefhs.org/ca/wvti/wvti-idx.html> zestawiał indeks wszystkich wydań „Wandering Volhynians” do 1996 r. Kilka egzemplarzy tego wydawnictwa ma w swoich zbiorach Wołyński Związek Historyczny (zob. 3.1.)

Ewald Wuschke
3492 West 39th Avenue
Vancouver, British Columbia
Canada V6N 3A2

4. KSIĘGI KOŚCIELNE

Księgi kościelne z terenów Wołynia uznawane są w znacznej mierze za zaginione. Oryginalne zapisy, z wyłączeniem kilku lat, zachowały się jedynie z parafii Rożyszcz⁵. Zostały one częściowo zmikrofilmowane przez mormonów. Poza tym istnieją wczesne księgi parafii żytomierskiej.

4.1 Księgi kościelne zmikrofilmowane – w ośrodkach Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dnia Ostatniego (mormonów)

4.1.1 Kościół ewangelicki w Rożyszczach, 1860–1870

4.1.1.1 Chrzty, małżeństwa 1862–1870, konfirmacje 1860–1870: mikrofilm nr 09805256

4.1.1.2 Protokoły rady kościelnej 1922–1931: mikrofilm nr 1768295 item 1

4.1.1.3 Protokoły rady kościelnej 1931–1939: mikrofilm nr 1768294 item 5

4.1.2 Kościół rzymsko-katolicki w Łucku, 1827–1858

4.1.2.1 Chrzty 1827–1832, 1835, 1837, 1839–1848, małżeństwa i zgony 1833–1835, 1837: film nr 0904829

4.1.2.2 Chrzty, małżeństwa i zgony 1849–1858: mikrofilm nr 0904830

4.1.3 Kościół ewangelicki w Żytomierzu⁶ (gubernia wołyńska)

4.1.3.1 Chrzty, małżeństwa, zgony 1801–1827: mikrofilm nr 1949480 item 1

4.1.3.2 Chrzty, małżeństwa, zgony 1827–1841: mikrofilm nr 1949478

Mikrofilmy manuskryptów z urzędu ksiąg kościelnych w Hannoverze, tekst po niemiecku. Obejmują one wpisy dotyczące chrztów, zawarcia małżeństw i zgonów z parafii żytomierskiej, która w owym czasie obejmowała dużą część guberni wołyńskiej (m.in. Dubno, Równe, Berdyczów, Korzyść, Ostróg, Radziwiłłów). Kilka wpisów od 1790, ale większość zaczyna się około 1803 r. Te wczesne roczniki dotyczą przede wszystkim Niemców mieszkających w miastach, np. kupców, architektów, lekarzy, żołnierzy itd. Mniej więcej od 1827 r. nastąpił napływ niemieckich chłopów do Anety i Józefina, później także do innych wsi wokół Rożyszcz.

4.1.4 Różne Kościoły ewangelickie

4.1.4.1 Obóz jeńców wojennych Jelec 1945–1947, Kowel 1945/1946 (zgony)

4.1.4.2 Kościół ewangelicki w Żytomierzu: chrzty 1936–1943, członkowie gminy 1876–1930

4.1.4.1 und 4.1.4.2 na mikrofilmie nr 492794 item 1–3

4.1.5 Kościół ewangelicko-reformowany

Konfirmacje na Wołyniu 1884–1932: mikrofilm nr 1924220 item 3

Zmikrofilmowane dokumenty z Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Wilnie, wpisy po 1916 r. w językach rosyjskim i polskim, dotyczą przeważnie okolic Włodzimierza Wołyńskiego na Wołyniu Zachodnim.

4.2 Księgi kościelne w archiwach warszawskich

W Warszawie (por. 5.2.1. i 5.2.2.) przechowywanych jest 35 ksiąg gminy ewangelicko-augsburskiej w Rożyszczach, tylko część z nich została zmikrofilmowana (por. 4.1).

⁵ Rożyšče (ukr.) Rożyšče (ros.)

⁶ Żytomyr (ukr.) Żitomir (ros.)

4.2.1 Rożyszcze

Narodziny: 1862–1890, 1895–1897; indeks z brakami za lata 1840–1895
Małżeństwa: 1862–1891, 1895–1897, 1902, 1910–1918
Zgony: 1862–1891, 1895–1897; indeks za lata 1915–1939
Konfirmacje: wykaz i indeks za lata 1862–1900

4.2.2 Włodzimierz Wołyński

Małżeństwa: 1891–1894, 1907, 1915–1936 (indeks tylko za lata 1914–1922)

4.2.3 Łuck

Zgony: 1827–1837, 1839–1860, 1864–1870

4.3 Kopie, odpisy lub duplikaty ewangelickich ksiąg kościelnych

Pastorzy i kościelni sporządzali corocznie odpisy z oryginalnych ksiąg i przesyłali je do Petersburga. Tylko część z nich jest zachowana. Niestety nie obejmują one wszystkich informacji z oryginału, co ma znaczenie szczególnie przy wpisach o zawieraniu małżeństw, gdzie podano jedynie nazwiska narzeczonych. Dotychczas znane są odpisy do r. 1885. W latach 1993 i 1994 duplikaty ksiąg kościelnych w Petersburgu zostały zmikrofilmowane przez mormonów.

4.3.1 Duplikaty ksiąg kościelnych urzędu parafialnego guberni wołyńskiej w Żytomierzu (dla obszaru całego Wołynia) od 1833 r., oraz z parafii **Rożyszcze** od 1862 i **Heimtal** od 1864, wszystkie do 1885 r., uporządkowane chronologicznie w ramach całego zasobu konsystorza petersburskiego jako:

4.3.1.1 księgi w archiwum petersburskim por. 5.3.1. (indeks online zob. 6.1.)

4.3.1.2 mikrofilmy w ośrodkach mormońskich

- rejestr, niezbędny do odnalezienia numeru mikrofilmu, uporządkowany według prowincji kościelnych i parafii, zamieszczony jest na mikrofiszach nr 6001716
- jest on zawarty także w książce Thomasa K. Edlunda, *The Lutherans of Russia*, St. Paul, Minnesota: Germanic Genealogy Society, 1994–, ISBN 0-9644337-1-0
- również w Internecie znajduje się indeks numerów mikrofilmów (oparty na książce Edlunda) na stronie SGEE <http://www.sggee.org/VolhynianLutheranArchives.html>.

Uwagi o ośrodkach mormonów:

Kościół Jezusa Chrystusa Świętych Dnia Ostatniego utrzymuje ośrodki genealogiczne w niektórych większych miastach Niemiec, przy miejscowych gminach. Zasadniczo służą one badaniom genealogicznym prowadzonym przez członków tego Kościoła, ale umożliwiają także postronnym wgląd w zdigitalizowany zasób danych i mikrofilmy ksiąg kościelnych oraz inne pomocne w genealogii materiały źródłowe. Za niewielką opłatą można zamówić mikrofilm i przejrzeć go na czytniku, na życzenie wykonuje się także kopie dokumentów.

W Niemczech istnieje około stu ośrodków, stanowiących filie archiwum genealogicznego w Salt Lake City (USA); wszystkie adresy umieszczono na stronie http://birgit_wendt.bei.t-online.de/FHC.htm. Pracujący społecznie w ośrodkach służą pomocą przy zamawianiu mikrofilmów. Więcej informacji na internetowej stronie mormonów www.familysearch.org.

4.4 Inne księgi kościelne, rejestry osobowe itp.

4.4.1 Urząd Stanu Cywilnego w Berlinie

Rejestr urodzin, małżeństw i zgonów z **Żytomierza za lata 1942–1944**

Uwaga: kopie akt mogą otrzymać jedynie spokrewnieni w linii prostej z poszukiwaną osobą.

Standesamt I Berlin

Rückerstraße 9

D - 10119 Berlin

Tel.: +49 (30) 90207-0

Fax: +49 (30) 90207-245

4.4.2 Inne

Poniższe informacje wymagają jeszcze dokładniejszego sprawdzenia, zastrzega się więc możliwość ich zmian. Wszelkie dodatkowe uwagi i uzupełnienia do przedstawionego niżej zasobu będą zatem mile widziane.

- **W 67 zespole archiwalnym ósmego repertorium Archiwum Państwowego w Żytomierzu** znajduje się kilka luterańskich ksiąg kościelnych z lat 1900–1915: w sumie tylko 66 akt z niewielką ilością danych, głównie z gmin Emilczyn, Heimtal (parafia Stara Buda), Żytomierz, Nowogród Wołyński i Radomyśl. Innych ksiąg kościelnych brak (adres zob. 5.1.2)

- **Zbiór Akt „Zabużańskich”** w Warszawie (por. 5.2.3) zawiera księgi kościelne z Galicji i Wołynia Zachodniego (Włodzimierz Wołyński, Rożyszczce, Łuck, Dubno) od ok. 1898 do 1939 r. Starsze księgi trafiają do Archiwum Głównego Akt Dawnych (AGAD, por. 5.2.2).
- W Warszawie (AGAD lub Archiwum Akt „Zabużańskich”) przechowywane są **księgi kantorów** z Wołynia Zachodniego, np. Tuczyna i Berestowca.
- **Archiwum w Łucku** posiada w swoim zasobie rejestr osobowy dla Rożyszczcy za lata 1900–1914 (brakuje lat 1901 i 1905).
- **W Równem** są podobno poufne „uwagi” do ksiąg kościelnych.
- **Inne informacje** odnośnie do ksiąg kościelnych z Petersburga por. 6.1 (bazy danych).

5. ADRESY NIEKTÓRYCH ARCHIWÓW W EUROPIE WSCHODNIEJ przechowujących archiwalia wołyńskie. Z reguły w każdym z archiwów jest pracownik znający języki niemiecki lub angielski. Coraz częściej w instytucjach tych są pobierane opłaty za świadczone usługi.

5.1 Ukraina

5.1.1 Kijów – Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy
 Центральний Державний історичний Архів України
 вулиця Солом'янська, 24
 03110 м. Київ -110
 Україна
 Tel: +380 (44) 277-2777, 277-2666
 Fax: +380 (44) 277-3655
 e-mail: mail@archives.gov.ua albo Olga@archiv.freenet.kiev.ua
<http://www.scarch.kiev.ua/Archives/Central/ca01.ua.html>

5.1.2 Żytomierz

– Archiwum Państwowe Okręgu Żytomierskiego
 Do 1917 r. Żytomierz był stolicą guberni wołyńskiej, dlatego w archiwum żytomierskim zebrane są głównie akta administracji gubernialnej i władz lokalnych tego rejonu. Do dużej części niemieckich akt personalnych sporządzono kartotekę nazwisk. Archiwum udziela odpowiedzi na zapytania pisemne.
 Державний Архів Житомирської Облaсті
 вулиця Охрiмова Гора, 2/20
 10003 м. Житомир
 Україна
 Tel: +380 (412) 24-45-27

5.1.3 Łuck

– Państwowe Archiwum Historyczne Okręgu Wołyńskiego
 Державний історичний Архів Волинської Облaсті
 вул. Ветеранів, 21
 43024 м. Луцьк
 Україна
 Tel.: +380 (3322)) 5-75-33
 E-mail: davo@fk.lutsk.ua

5.1.4 Równe

– Archiwum Państwowe Okręgu Równieńskiego
 Державний архiв Рівненської Облaсті
 вул. С. Бандери, 26а
 33014 м. Рівне
 Україна
 Tel: +380 (362) 23-42-61

5.2 Polska

5.2.1. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (NDAP) w Warszawie

skr. poczt. 1005
 ul. Długa 6
 00-950 Warszawa
 Tel.: +48 (22) 831-32-06 (centrala)
 Fax: +48 (22) 831-75-63
<http://www.archiwa.gov.pl>
 e-mail: ndap@archiwa.gov.pl

5.2.2 Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD)

ul. Długa 7
00-263 Warszawa
Tel.: +48 (22) 831 54 91
Fax: +48 (22) 831 16 08
e-mail: archagad@poczta.onet.pl
<http://www.agad.prv.pl>

5.2.3 Archiwum Akt „Zabużańskich”

Urząd Stanu Cywilnego Warszawa-Śródmieście
Archiwum Akt „Zabużańskich”
skr. poczt. P-18
ul. Jezuicka 1/3
00-950 Warszawa
Tel.: +48 (22) 831 71 81

5.2.4. Informacje o innych polskich archiwach

Niemieccy imigranci przybywali na Wołyń najczęściej zatrzymując się najpierw w Polsce. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych i jej agenda Centralna Informacja Archiwalna wydały informator o archiwach, w których przechowywane są księgi kościelne: *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce*, oprac. Anna Laszuk, Warszawa 1998; wyd. 2, 2000. NDAP opublikowała także informator adresowy *Archiwa państwowe w Polsce*, Warszawa 1998. Aktualny wykaz archiwów zob. strona internetowa <http://www.archiwa.gov.pl/>

5.3 Rosja

5.3.1 Archiwa

5.3.1.1 Rosyjskie Państwowe Archiwum Historyczne

W Petersburgu, stolicy administracyjnej państwa rosyjskiego, znajdują się liczne archiwa, a pośród nich Rosyjskie Państwowe Archiwum Historyczne, w którym przechowuje się różne zespoły archiwalne z przedrewolucyjnego zasobu akt dawnej guberni wołyńskiej. Zgromadzono tam także akta poszczególnych osób, m.in. osadników niemieckich i menonitów.

Российский Государственный Исторический Архив (РГИА)
Английская Набережная, д. 4
190000, Санкт-Петербург г.
РОССИЯ
Tel.: +7 (812) 311-09-26
Fax: +7 (812) 311-22-52
e-mail: rgia@NP7758.spb.edu
<http://www.rusarchives.ru/federal/rgia/index.shtml>

5.3.1.2 Rosyjskie Państwowe Archiwum Wojskowo-Historyczne

Obszerne archiwum obejmujące zasób przedrewolucyjny. Można kierować tu prośby o kwerendy w aktach wojskowych. Należy w tym celu podać dokładne dane poszukiwanej osoby: nazwisko, imię ojca, datę urodzenia, adres zamieszkania (często w pułkach służyli mężczyźni mieszkający w rejonie jego stacjonowania), okres służby wojskowej, stopień wojskowy (im wyższy stopień, tym większa szansa na odnalezienie informacji). Wcześniej należy wyjaśnić kwestię odpłatności.

Российский Государственный Военно-Исторический Архив (РГВИА)
2-я Бауманская ул., д. 3
107005, МОСКВА
РОССИЯ
Tel.: +7 (095) 261-20-70
Fax: +7 (095) 267-18-66
e-mail: rgviarchives@mtu-net.ru albo neil@aport2000.ru
<http://www.rusarchives.ru/federal/rgvia/>

5.3.2 Biblioteki

5.3.2.1 Statystyki, wykazy i inne

W imperium rosyjskim publikowano corocznie bardzo dokładne statystyki dotyczące wielu dziedzin życia. W katalogach Biblioteki Narodowej w Petersburgu, Biblioteki im. Lenina oraz Biblioteki Historycznej w Moskwie można odnaleźć przechowywane tam «Справочные Книжки» przedrewolucyjnej Rosji (informatory o cesarstwie rosyjskim lub poszczególnych miejscowościach,

spisy instytucji z podaniem zatrudnionych tam osób, wykazy studentów itd.), pośród nich znajdują się także te dotyczące Wołynia (w jęz. rosyjskim).

5.3.2.2 Księgi pamiątkowe

Ważnym źródłem do badań genealogicznych są «Памятные Книжки» (księgi pamiątkowe), wydawane od połowy XIX w. do 1916 r. zarówno dla całej Rosji, jak i dla poszczególnych guberni, także wołyńskiej. Wymienione są w nich nie tylko wszystkie państwowe instytucje, lecz również osoby, zatrudnione w najróżniejszych służbach państwowych (jęz. rosyjski).

5.3.2.3 Kalendarze adresowe

Zachowały się pojedyncze roczniki wydawanych po rosyjsku kalendarzy adresowych dla guberni wołyńskiej (żytomierskiej).

5.3.2.4 Czasopisma

W oddziałach czasopism bibliotek petersburskich przechowywane są pojedyncze egzemplarze oraz całe roczniki 25 różnych, ukazujących się na Wołyniu periodyków, przeważnie z lat 1900–1915. W dużej części zachowało się urzędowe pismo «Вольынские Губернские Ведомости» (Wiadomości Guberni Wołyńskiej), wychodzące w latach 1838–1916. Obok urzędowych ogłoszeń można przeczytać tam także doniesienia regionalne (jęz. rosyjski).

6. BAZY DANYCH

6.1 Baza duplikatów petersburskich ksiąg kościelnych

Na stronie internetowej SGGEE (<http://www.sggee.org/VolhynianLutheranArchives.html>) umieszczono wykaz numerów mikrofilmów odnoszących się do Wołynia. Wyciągi z ksiąg kościelnych wprowadzono do bazy komputerowej, co ogromnie ułatwia wyszukiwania. Indeksy dla trzech wołyńskich parafii: Rożyszcz, Żytomierz i Heimtal znajdują się na stronie <http://pixel.cs.vt.edu/library/stpete/volhynia/> odeskiej biblioteki elektronicznej. Bazę łatwo przeszukuje się pod adresem <http://pixel.cs.vt.edu/library/search.html> (jako Data Category należy wstawić St. Petersburg Archives). Trzeba jednak nadmienić, że baza nie jest wolna od błędów. Przy każdym wpisie podano numer mikrofilmu, z którego wzięto dane. Bazę należy rozumieć tylko jako pomoc przy wyszukiwaniu i warto przejrzeć odpowiedni mikrofilm, na którym niekiedy znajdują się jeszcze inne dane, np. nazwiska chrzestnych.

6.2 Inwentarz polskich emigrantów w Rosji dr. Hopfa, lata 1813–1866

opublikowany na stronie odeskiej biblioteki elektronicznej: <http://pixel.cs.vt.edu/library/odessa.html> oraz <http://pixel.cs.vt.edu/library/ships/link/hopf2.txt>. Więcej informacji: <http://www.bundesarchiv.de>

6.3 Archiwum prof. Erika Amburgera

Baza osobowa o migracji do przedrewolucyjnej Rosji. Obszerne archiwum prof. Erika Amburgera obejmuje dane o ponad 100.000 obcokrajowców w cesarstwie rosyjskim do 1917 r. i stanowi jedyny w swoim rodzaju zbiór dokumentacyjny, chętnie wykorzystywany przez uczonych z wielu krajów. Archiwum Amburgera przechowywane jest w monachijskim Instytucie Europy Wschodniej, w którym można zasięgać informacji pisemnych i ustnych.

Osteuropa-Institut München - Historische Abteilung

Scheinerstraße 11

D - 81679 München

Fax: +49 (89) 9810110

e-mail: Historiker.Osteuropainstitut@lrz.uni-muenchen.de

(osoba, z którą należy się kontaktować to Hans Bauer)

<http://www.lrz-muenchen.de/~oeihist/amburger.htm> (baza online)

7. KONTAKTY BADACZY PRZEZ INTERNET

Internet daje szereg możliwości porozumiewania się pomiędzy badaczami. Odpowiednie wskazówki i linki umieszczono na stronie: <http://www.wolhynien.de/links4.htm>. Duża część oferowanych informacji jest w języku angielskim.

7.1. Grupy dyskusyjne

Jeśli należy się do zarejestrowanych użytkowników grupy dyskusyjnej, można za pośrednictwem poczty elektronicznej rozsyłać własne artykuły do innych abonentów. W ten sam sposób otrzymuje się wiadomości od innych członków.

- Ger-Poland-Volhynia – otwarta lista dyskusyjna SGGEE (w jęz. angielskim i niemieckim)
- GR-Genealogy oraz GR-Heritage (ListServ)
- Harbiners-Liste, Volhynian-Mennonites, German Russian, Ger-Rus-Arg (RootsWeb)

7.2. Bazy danych badaczy

Przesyła się tu poprzez Internet wszelkie informacje ważne dla własnych badań, np. nazwiska lub nazwy miejscowości, w nadziei, że kiedyś uzyska się kontakt z badaczami o podobnych zainteresowaniach.

- Kontaktami między badaczami Wołynia zajmuje się Irene Kopetzke
- MASTER LISTING (Sherrie Stahl)

7.3. Fora dyskusyjne

Działają według zasady tzw. tablicy ogłoszeń. Każdy może tu pozostawić swoje informacje o poszukiwaniach, zadać pytanie lub rozwiązać problem innych badaczy. Wszystkie zapisy są archiwizowane i możliwe do przeglądania także po latach.

- Forum: <http://www.wolhynien.de/> (po niemiecku)
- Forum dyskusyjne SGGEE
- Fora dyskusyjne RootsWeb (zapytania dotyczące okręgów łuckiego, żytomierskiego, rówieńskiego)
- Ukraine Genealogy Forum (ukraińskie forum genealogiczne)

8. MATERIAŁY KARTOGRAFICZNE

8.1 Mapa Wołynia Nikolausa Arndta (1980/1983)

Można ją nabyć w Wołyńskim Związku Historycznym, skala 1:400.000, format: 66 x 114 cm, bez indeksu. Cena: 8,00 EUR.

Zamówienia należy kierować na adres:

Frau Tatjana Stebner
Weg am Fuchsstück 4
97353 Wiesentheid

8.2 Mapa osad niemieckich na Wołyniu Jerry'ego Franka (opublikowana w kwietniu 2001 r.)

Zaopatrzona w indeks obejmujący ponad 1.400 osad niemieckich oraz szczegółowe mapy okolic Łucka i Pulin w skali 1:150.000. Indeks uwzględnia różne formy zapisu nazw miejscowości. Skala właściwej mapy 1:400.000, format: 86 x 114 cm, język angielski, cena 21 USD.

Jerry Frank
158 Glamis Terrace S.W.
Calgary Alberta T3E 6V3
Canada
e-mail: jkfrank@shaw.ca

8.3 Genealogy Unlimited (Kanada)

Strona internetowa „Genealogy Unlimited” (genealogia bez granic) oferuje kilka map fragmentów Wołynia. Aby zamówić odpowiednią część należy podać współrzędne oraz nazwę mapy:

42' 51' Kowel	43' 51' Luzk	44' 51' Rowno	45' 51' Rokitno	46' 51' Owrutsch
	43' 50' Brody	44' 50' Ostrog	45' 50' Konstantynow	46' 50' Shitomir

Mapy te odzwierciedlają sytuację z lat 1910–1937. Jeśli nie jest się pewnym, o którą mapę chodzi, można pytać o poszukiwaną miejscowość. Brak indeksu. Skala 1:200.000, język niemiecki, format; 45 x 60 cm, cena: 17,95 CAD (ok. 12,80 EUR), do tego porto.

Interlink Bookshop & Genealogical Services
4687 Falaise Drive, Victoria, B.C.
Canada V8Y 1B4
Fax: +1 (250) 658-3947
e-mail: dixie@genealogyunlimited.com
<http://www.genealogyunlimited.com/h-europe.html>

8.4 Mapa osad niemieckich na Wołyniu ukraińskim dr. Karla Stumppa

Mapa ta, wraz z wykazem miejscowości, dołączona jest do „Heimatbuch” (z 1962 r.) wydanego przez Landsmannschaft der Deutschen aus Russland (Ziomkostwo Niemców z Rosji – por. 10.1).

8.5 Inne mapy historyczne

Wymienione poniżej mapy lub ich fragmenty znajdują się niekiedy w starszych książkach, można także szukać ich w antykwariatach:

- mapa niemieckich wysp językowych na polskim Wołyniu Kurta Lücka (1927)
- gminy ewangelicko-luterańskie na polskim Wołyniu
- mapy wojskowe

8.6 Mapy w Internecie

zob.: <http://www.wolhynien.de/geograph.htm>

9. MUZEA

9.1 Muzeum Przesiedleńców Niemiecko-Wołyńskich

W Linstow znajduje się muzeum wołyńskie pod gołym niebem, chronione jako zabytek. Pozwala ono wejrzeć w świat pracy i sprawy codzienne Niemców wołyńskich, którzy rozpoczęli nowe życie w Linstow, ukazuje ich historię i zwyczaje. Patronem tej instytucji jest Heimatverein Linstow (Związek Ojczyźniany Linstow). Muzeum czynne jest od maja do października: wtorek–piątek w godz. 13.00–16.00 (lub po uzgodnieniu telefonicznym). Corocznie jesienią, w pierwszą sobotę września, w Linstow odbywa się święto muzeum wołyńskiego.

Wolhyniendeutsches Umsiedler-Museum
Hofstrasse 6
D - 18292 Linstow in Mecklenburg
Tel.: +49 (38457) 51963

9.2 Muzeum w Równem

Zgromadzone są tu zbiory wołyńskie barona Fiodora R. Steinheila z Gródka

10. BIBLIOGRAFIA (wybór)

W porównaniu z innymi dawnymi niemieckimi obszarami osiedleń literatura o Wołyniu i o historii Niemców wołyńskich przedstawia się ubogo. Wiele z podanych niżej książek nie jest już dostępnych w księgarniach.

10.1 Książki o Niemcach na Wołyniu

- ARNDT Nikolaus: *Die Deutschen in Wolhynien. Ein kulturhistorischer Überblick* [Niemcy na Wołyniu. Rys kulturalno-historyczny], Würzburg: Kraft, 1994, 96 s., il. ISBN 3-8083-2016-8, 15,00 EUR (do nabycia w Wołyńskim Związku Historycznym).
- ARNDT Nikolaus: *Die Shitomirer Arndts. Eine Familienchronik auf dem Hintergrund der 150jährigen Geschichte der westlichen Ukraine* [Arndtowie żytmierscy. Kronika rodzinna na tle 150 letniej historii Ukrainy Zachodniej], Würzburg: Holzner, 1970, 151 s., il.
- BÜTOW Eduard: *Bug-Holländer. Spuren und Geschichte* [Holendrzy nadbużańscy. Ślady i historia] Verlag "Wolin", Shitomir, 2002. ISBN 966-690-006-8. e-mail: eduard.buetow@freenet.de
- CAMMANN Alfred: *Heimat Wolhynien*. [Ojczyzna wołyńska], Marburg: Elwert, Teil 1: 1985. 472 s., 3 mapy, 4 il., 63 fot., ISBN 3-7708-0815-0; Teil 2: 1988, 485 s., 5 il., 65 fot., ISBN 3-7708-0898-3.
- HISTORISCHER VEREIN WOLHYNINIEN e.V.: *Wolhynische Hefte* [Zeszyty Wołyńskie] 1–12
- KARASEK-STRZYGOWSKI Hertha: *Wolhynisches Tagebuch* [Dziennik wołyński], Marburg: Elwert, 1979, 155 s., 20 il., 1 mapa, ISBN 3-7708-0652-2. Dot. osady Blumenthal.
- KRÜGER Alfred: *Die Flüchtlinge von Wolhynien. Der Leidensweg russlanddeutscher Siedler 1915–1918* [Uchodźcy z Wołynia. Droga krzyżowa osadników niemieckich w Rosji], Plauen i.V.: Wolff, 1937.
- KREMRING Leonhard: *Verlorene Heimat Wolhynien. Erinnerungen und Erlebnisse eines Ostwolhyniers* [Utracona ojczyzna wołyńska. Wspomnienia i przeżycia mieszkańca Wołynia Wschodniego], Shitomir: Verlag Wolhynien, 2000, 224 s., 17 il. i 3 mapy, 11,00 EUR (do nabycia w Wołyńskim Związku Historycznym).

- LANDSMANNSCHAFT DER DEUTSCHEN AUS RUSSLAND e.V.: Heimatbücher [Księgi ojczyzniane]. (Przyczynki o Wołyniu można znaleźć m.in. w wydaniach z 1956, 1959, 1962, 2000 r. Adres: Landsmannschaft der Deutschen aus Russland e.V., Raitelsbergstr. 49, 70188 Stuttgart)
- MILLER Donald N.: *In the Midst of Wolves. A history of German Baptists in Volhynia, Russia, 1863 to 1943* [Pośród wilków. Dzieje niemieckich baptystów na Wołyniu, Rosja, w latach 1863–1943], Portland, OR: D.N. Miller, 2000, 303 s., il., ISBN 0-9700542-0-3 (do nabycia u autora: e-mail dnmiller@whiz.to, adres: 12814 NW Bishop Road, Hillsboro, OR 97124)
- PRAXENTHALER Benedikt: *Aktenbestände über die Wolhyniendeutschen im Gebietsarchiv Zhytomyr* [Zasób akt o Niemcach wołyńskich w archiwum okręgowym w Żytomierzu], München: Osteuropa-Institut, 1996, 109 s. (do nabycia w Wołyńskim Związku Historycznym w cenie 7,50 EUR)
- SASS Barbara: *Es begann in Federowka* [Zaczęło się w Fedorówce], Egelsbach; Frankfurt a.M.; München, New York: Fouqué-Literatur Verlag, 2001 294 s., il., ISBN 3-8267-4778-X, 14,90 EUR.
- SCHMIDT Hugo Karl: *Die evangelisch-lutherische Kirche in Wolhynien* [Kościół ewangelicko-luterański na Wołyniu], Marburg: Elwert, 1992, 177 s., 112 fot., 2 mapy, ISBN 3-7708-0979-3
- von SELTMANN Lothar: *Miluscha. Im Herzen die Heimat* [Miłusze. W sercu ojczyzny], Wuppertal: Brockhaus, 272 s., ISBN 3-417-24688-1 (historia rodziny nauczyciela Carla Barra z Niedbajówki na Wołyniu Wschodnim, jej wygnanie i ucieczka).

10.2 Książki o Niemcach w Rosji ogólnie

- FLEISCHHAUER Ingeborg: *Die Deutschen im Zarenreich. Zwei Jahrhunderte deutsch-russische Kulturgemeinschaft* [Niemcy w państwie carów. Dwa wieki niemiecko-rosyjskiej wspólnoty kulturalnej], Stuttgart: Dt. Verlags-Anstalt, 1986, 670 s., ISBN 3-421-06306-0
- GIESINGER Adam: *From Catherine to Khrushchev. The Story of Russia's Germans* [Od Katarzyny do Chruszczowa. Historia Niemców rosyjskich], Lincoln, Nebraska: American Historical Society of Germans from Russia, 1981. 443 s., il., ISBN 0-9142220-5-8, 35.00 \$.
- NEUTATZ Dietmar: *Die „deutsche Frage“ im Schwarzmeergebiet und in Wolhynien. Politik, Wirtschaft, Mentalitäten und Alltag im Spannungsfeld von Nationalismus und Modernisierung (1856–1914)* [„Problem niemiecki” w rejonie Morza Czarnego i na Wołyniu. Polityka, gospodarka, mentalność i dzień powszedni w obszarze oddziaływania nacjonalizmu i modernizacji (1856–1914)], Stuttgart: F. Steiner, 1993. 478 s., il., mapy, ISBN 3-515-05899-0
- SCHNURR Joseph: *Die Kirchen und das religiöse Leben der Russlanddeutschen* [Kościoły i życie religijne Niemców rosyjskich], Stuttgart, *Evangelischer Teil* [część ewangelicka], 1978, 404 s. 19,00 EUR; *Katholischer Teil* [część katolicka], 1980, 416 s. 23,00 EUR (obydwie części do nabycia w Landsmannschaft der Deutschen aus Russland)
- STRICKER Gerd: *Russland* [Rosja], Berlin: Siedler, 1997. 669 s., il. ISBN 3-88680-468-2 (*Deutsche Geschichte im Osten Europas* [Niemiecka historia na Wschodzie Europy]), 65,00 EUR.
- STUMPP Karl: *Die Auswanderung aus Deutschland nach Russland in den Jahren 1763 bis 1862* [Wędrówki z Niemiec do Rosji w latach 1763 do 1862], Tübingen, [1972], 1020 s., il., mapy, 48,00 EUR
STUMPP Karl: *Die Russlanddeutschen – 200 Jahre unterwegs* [Niemcy rosyjscy – 200 lat w drodze], Stuttgart: Landsmannschaft der Deutschen aus Russland, 1980, 142 s. 185 il. 15,00 EUR (obydwie części do nabycia w Landsmannschaft der Deutschen aus Russland)

Więcej wskazówek bibliograficznych znajduje się w *Bibliographie zur Geschichte und Kultur der Russlanddeutschen*, oprac. Detlef Brandes, Margarete Busch, Kristina Pavlovic, Oldenbourg-Verlag, München, ISBN 3-486-56070-0, Band 1: *von der Einwanderung bis 1917*, 1994; Band 2: *von 1917 bis 1998*, 1999, (Schriften des Bundesinstituts für Ostdeutsche Kultur und Geschichte).